

LLEYDA FI DE SIGLE

(PRIMERA PART)

Romanse del porvenir, ascrit an correcte, pur, castís
y armoniós idioma lleydatá del que ara 's parle,
per un poeta de radera hora.

“Ilerda et ilerdanorum
per sécula seculorum,,
(Paraules, segons se diu,
del moro de casa Guiu)

Al públich

Tot per Lleyda y para Lleyda,
y sempre per Lleyda tot;
y de Lleyda les haurém
fins que raventará 'l bot.
A Lleyda vam aubri 'ls ulls;
a Lleyda vam sé criats;
a Lleyda sempre ham viscut
y aquí volem sé anterráts.
Per Lleyda tot hu farém;
solí per Lleyda suspirám;
per Lleyda mos antristíam;
per Lleyda mos alegrám.
Pero com som mol petíts,
poch per Lleyda podem fé;
pus si desitjós mos sobreñ,
falte pésquis y calé.
¡Que hi farém! així va 'l mon
y així va Lleyda també;
lo que pot, hu deixa corre
y 'l que vol, falte pugué.
Anirém, pus, fen romanases
ya que re mes no podem;
pero sempre en tal romanases
sols de Lleyda palarém.
Dreu—no més fas bunyols:
bueno; aixó ya hu sabem.
També 'n fa la Madrilenya
y ben rebóns que 's trobem.
Y ancara que 's bunyols nostres
siguen de mal ampassà,
vosalíts tan sols mireu
lo bon fi ab que tot se fá.
Quant vam da 'l primé romanse
que ere 'l de Festa Majó,
van serví los benefisí
per aumentar la ració
del olla que 's dabe als pobres
anquella trista occasió.
Lo nostré segon romanse,
que va sé 'l del Digidám,
als sinyós de la Creu Roja
si mal informats no astam,
los va valdre moltes peles
pera pugue aná auxiliant
als soldats que de les guerres
feríts ú més van tornant.
Y ara tota la genànsia
que aquet tercé donarà,
á la mateixa Creu Roja
igualment s'antregarà;
pus cregueu que quant se fasse
per mor de pugué ajudá
anquells màrtirs de la Pàtria
sempre tot mol poch sirà.
Ya veieu com hi ha bunyols
que doneu per resultat
pugué aliviá alguna pena,
y aixó per totom es grat.
Aneu, pus, comprán romanases,
sense mirá condicions;
tot per Lleyda y pera Lleyda
y dixeuvos de rahóns.
Aixó us habiam de di;

y nos va astau anterats,
ara antrérrem an materia
com diu uent alguns lletrats.

Gossos

Diu que la terra dels gossos
es á Tánger y á Tetuán,
mes yo 'm jugo quatre perres
que á Lleyda ni ha altres tant.
Ne tenim de totes classes;
de grossos, petits, mitjans,
de mol flachs y de mol grassos,
de rojos, negres y blancs;
de richs y de miserables,
de chatos y de morruts
de guerchos y de granujes
de pelats y de peluts.
Solament en una cosa
veuren que son tots iguals;
y es, en lo aná sempre sueltos,
pera que puguen se mals.
Ara que volen fe un Senso
los sinyós del Institut
Geogràfic y Estadístich,
no serie temps perdut
que hi possejen també 'ls gossos
ab totes sas condicions,
y així sabriam si á Lleyda
ne tenim gayres millóns.
Diu que nostre Ajuntament
fa poch temps que va acordá
que tot l' any portessén bos
per mor de no mossegá.
Y en efecte; sa cumplít
ab tal rigor lo acordát,
que no veureu an tot Lleyda
ni un gos que vajé bossá.
Hi ha qui diu que 'l pendre acorts,
com que no astá castigat,
ne prenen tans com ne volen
y 'l jutge may si ha posat.
pero aixó es charroteries;
pus se pot assegurá,
que no fa pas gayres dies
que la bola van doná;
sino que 'l ancèrregat
dihuent que 's va equivocá,
y an contra de dala als gossos
als ampleats la va dà.

Cartels

Mireu que 's molta punyesc
lo que á Lleyda astá passant
an lo llam de la canalla
que ni un cartel van dixant.
Sigue bando, sigue anunsi,
sigue avis, sigue reclam,
sigue lleig, sigue bunich,
sigue gros, sigue de pam,
an veure ells pels carrés
algun cartel ampeçat,
al cap d' un quart que 'l poseu
ya 'l teniu tot asquixat.

Aixó deu sé una mania;
u posse també sira
que 'n tingue tota la culpa
lo mediambient lleydatá.

Patriotisme

Un periódich lleydatá
portal de bona intensió
y fent com als altres puestos,
va promoure suscrisió
quals productos destiná
per veure d' aná auxiliant
als soldats que de les guerres
feríts ú mala van tornant;
y despues de varios mesos
que la suscrisió durá,
tot plegat, aquell periódich
divuit naps va arroplegá.
Per aquells mateixos temps
lo Gubern de la Nesió,
com calés nesesitabe
va fé una altra suscrisió:
y á pesar de que questa
un sol dia va durá,
lo mateix poble de Lleyda
tres millóns de rals doná.
Al veure 'ls dos resultats
deye un pobre siutadá:
—Aixó es que del periódich
la gent no se 'n deu fiá.
Y un altre li respongué
—Aixó es sensillament
que al periódich, no hi ha rédit,
y al Gubern, lo sinh per sent.

Llum

La SEL ne té un llum astrany
que 'l dimoni no l' antent:
l' un cop s' apague á la nit,
l' altre de dia s' assent.
Aquet llum que té la SEL,
á la gent fa consumi,
y es causa d' alguns percances
que no 's poden referí.
Mes també ni ha alguns altres
que 's presis ferlos sabé,
pera que veige la SEL
que promte 'l ramey convé
Una nit en sert café
quant lo llum se va apagá,
una botella de rom
diu que 's van ambuchacá;
y quant van ansendre mistos,
per més que van regirá,
lo que 's la ampolla de rom
¡churubil! no 's va trobá.
Altra nit á un pobre home
mentres se feye afayá,
s' apague de promte 'l llum
y casi 'l van degollá:
van habé de corre 'ls metjes,
la polisia també,
y despues de curá 'l tall

var posá près al barbé,
també quants se va apaga,
una sinyora mol guapa
diu que 's va posá á cridá;
y ere, segons referí
passat lo primé moment,
que al acte de quedás fosch
va nota sert palpament.
La SEL quant sab tot aixó,
diu que 's mol de lamentó;
mes son casos fortuitos
que no 's poden evitá:
que sempre que ve 'l llum tart
es culpa de la corrent,
que en loch de corre, camine,
perque ya sint cansament;
y que en quant al apagás,
hu fá los comuladós,
la dinámo ú la sopamo,
les piles ú abeuradós.
Y 'l públich que aquestes coses
ni poch ni mol les antent,
pénse que 'l llum de la SEL
quant s' apague y quant s' assent,
deu vindre á sé alguna cosa
pel astil d' aquell tupí
que diu te la Bolangera
y sens foch lo fá bullí.

Antusiasme

Quant feye vintiquatre hores
que 'l poble estabe anterá
de que un tal sinyó Aguinaldo
ya s' había presentat,
allabons van fe la crida
ab molta oportunitat,
y hasta hi van aná les trampes
pera mes solemnitat.
Algú astranyabé que 'l poble
no s' hagués antusiasmát;
y es que 'l poble sab de sobra
perque astá ben anterá,
que tots aquells cabesilles
que diu que s' han presentat,
son una colla de pillos
com los demés que han quedat:
y era que 's veulen perduts
per diné s' han antregat
y 's darán uns quants mils duros
que 'l poble 'ls haurá suat:
y quant aquests dinés
tranquils se 's haurán gastat,
tornarán á alsà bandera
com si res no hagués passat.
Lo poble farie festa
y 's haurie antusiasmát
si à tots aquells cabesilles
que diu que s' han presentat,
an contre de dals dinés
los hagessen astripat,
pus que d' aquesta manera
may més hi haurieu tornat.

Los armats

Moguéus, ya sinto la murga; correu que son los armats; arriba homens y dones sortiu prompte tots plegats, Dixéu dides y níeres lo que tingueu entre mans; agarreu les criatures y marchéu petits y grans. Es la legió Lleydiana que li presten contingent les colonies de Rusia, Malgoben y Valcalent. Formen aquesta legió, que té molts y grans honors. dos cohorts nomenades de la Sanch y dels Dolos. Capità de la primera, es Tofol Lucio Scipión; y la segona la mane Xepo Marco Cicerón. Ya possen, ¡Quina arrogansia, quin garbo, quins mossetons! les flieres van tan dretes com si fossen caballons. Reparéu quina presensia y quin meneyo de brás; per mes que s'arre la murga, ells no porden may lo pás. Si per cas fan maniobres, no hi tindréu pas que di res, perque surten tan ben fetes com los guerets y 'ls paltés. Y à la tarda al pasacalle, y à la nit la professó, los veureu sempre tan tiessos com un astarrosadó. De modo que ab molt orgull podem di per tot arréu «les legions de Marco Antonio eren fem el costat teus». Pero ay! de què us servís tot això, pobres armats, si de vestits y d'arreos aneu tan mal conreals? Porten guants d'infanteria mitjes-botes de montà, unes curtes faldilletes y capa de torejá. Parcix culs de portadora lo que duhen per ascuts: les espases son de fusta y 'ls cascots semblen ambuts. Més brillo que les corases, tenen fangues y aixadelles; y mes puncha que les llances, tots los rascles y les relles, Aqueles barbes de pom que causen agravio son de pels de la sombra y de crin del aubardó, l'alsotels y samarrete... més valdrá no dirne res: tot plegat tan sols es bo pera cremá als formigües. Mes no importe, legionaris; encor que tingueu rahó per un vesit mes ú menos no dixeui la professó. I enséu que l'gran Julio Cesar us veu desde l' altre mó y que igualment us contemplen Rómulo, Remo y Nerón. Yo per ma part os saludo; y admirant vostre virtud, es desitjo, bons armats, que tingueu plena salut; moltes y grosses cultites que volguen llarch patacóns; que juguc u poch à la morra y no tingueu may rahóns.

Criades

La classe de Menegilda. han de di la veritat; a Lleyda es mol distingida y figura an sosietat. Com ara corren uns temps que tots volem fé 'l sinyó, no's astrany que les criades tinguen molta prétensió. Son trempades, bones noyes, honrades en general; tan sols la passió del lujo es la causa del seu mal. Elles freqüenten casinos, teatros y reunions, concerts, tertulies y balls, catés y altres diversions. Van als passejos de moda arreglades d' alló més; fan cumplimens y monades y hasta's besen pels carrés. Se pinten, tenen modista, ballen ab perfeció; y lloquen coches al Tano per anà à festa majó. Juguen à la loteria; broden, se fan retratá, y gasten porta-monedes per anà al matí à comprá. Y segons tenim antés, mol promte comensarán

a passeja an visi-cleta pus ya 'ls pantalons se fan. Porten bruses, sachs, jaquetes y tot, mol ben adornat ab puntilla, vellut, seda, trensilla, sintà y rissat. Les mániques com à globos; corbates mocadetes; lo cap ple de pintinetes y 'ls monyos com iluronets. Sabata groga ascolada ú botines de charol, mocadós de llana ab borles onells y mitjes de dol; sinturonets ab grans sibelles, molta aguila, molta auló, y unes anahues tan tiessos com si fossen de cartró. Pa s casoris y batejos, auerros y dijous sants, lluixen bons ternos negres de mantellina y de guant Per sans y per casaments també 's fan sos regalets, y sempre a totes les rifes veureu que prenen billets. Quant fan balls «a la Paloma» cadira si pot llogá per veure 'l garbo y salero ab que acostumen ballá. La Treseta pe les polques ningú li passe devant, pus les baile ab un meneyo que 's cosa d' anà mirant. La Sunta quant toquen chotis, ningú la pot deturá, y si per cas no la trauchen astá à punt de revantá La Pepa te un cachondeo y un sert modo d' agarre, que quanç baile americanes alló no 's pot aguantá. Ballant la Carmeta l' vals un giravol va doná que ab lo vent de les fa'dilles no sé quants llums va apagá. La Sileta s' pinte sola pera ballé rigudons pus sab fe unes cortesies que fan anrà tremolons. La Rosa, ballant galop, tal aspetna va doná als ninots que hi ha pel mitg, que tres à terra 'n va anà. Y així 's hi passe la tarda entre astorés y ballá, hasta que quant se 'n adonen ya 's hora de fe l' sopà. Si per cas les fan padrines jay Deu meu y quin desfet! se gaster l' ora, 'l moro per fe un bateig illudit. Donen mitj nab al rectó y una pella al ascolá, y à totes les convidades despues del rofrech que 's fa, regalen un cucurúcho ab una sinta lligat. plé de dulses y confits d' alló milló que han trobat: y alguna de mes rumbosa per fe veure que 's com cal, regale un sistell de vidre ple de barrejins fins dal. Compren pe la criatura un vestit de batejà, y pel dia que la calissen quatre bosses per cogá; y despues cada any la mona que de fleca no pot sé, sino de pasteleria y ab tot lo que 's menesté. Posades à fe 'l sinyó, elles seu han arreglat de modo que pe les fenyes algú s criats han trobat Moltes à casa 's fan du lo pa, l'oli y 'l carbó, com també 'l cove de roba quant venen del ràctadó Pesols, fables y monjetes, tot hu fan se desgrené: la carn pe les mandonguilles, també se la fan trinchá: la bassura, no hu cal d'; tan si fa fret com caló, se la fan traure de casa per D. Augusto Teró. A'guna quant voi llogá hi pose mes condicions, que no hi ha als tractats de pau que 's fan entre dos nasiens. Y perque veijen que 's sert això que acabo de di, ora mateix, com à proba, un cas los vuy referi. Una de mol astorada à casa 's v' presentá, y ancarantse ob 'a mestressa, d' aquell modo 's v' aplíciá. —Bones tardes! com hu passe? —Hola noya; be gy vusté? —Igualment gy la familia? —Per ar tots bons també. —Van dit que busqué criade, ab això sim vol llogá y a n los rectes comvenim,

desseguit me puch quedá, —Y an quina casa servie? —Pus mire, ultimament, a stava à cal Mitjafiga al carré del Ayguardent. —Y com es que no hi astá? —Perque 'm buscabe 'l sinyó; y com yo soch mol honrada mén vay anà de rondó; pus ara corren uns amos que s'alsen mol demati, y la noya que s'aslime ya no pot anà à servi. —Lo que 's això à casa meua, si hi ve, do li passaré. Y digue, parlant d' altra cosa, vusté 'ya sab de guisa? —Ay Deu meu, ara 'm vindré! ire, tan sols li diré, que vay astá quatre mesos d' ajudanta d' un cunyé. Sé ascueltà un pial de sopes, coure un olla de monjetes, fregi algun tall de badeijo, fe un tupi de farinetes; y si may vingués un dia que la cosa nos presis, faria una truya al trunes per surti de compromís: això sen se altres cosetes que no les cal pas nombrar; ya veu pus, que pe la cunya, ben tranquila pot astá. —Bueno: això ya hu veurem. —Cuant vol guanyá cada mes? —Me darré quinse pesetes y no cal que digue res; Pero ademés del salari, altres tractes ham de fe, perque à mi m' agrada mol que es fasse tot à sabé. —Aveyam vusté dirá. —Quant sigue festa majó aniré cada any al poble com es just y de rahó. La tarda de cada festa la vuy pera passegá; y dos hores cada nit pera pugné festejá. Los dies de Carnistoltes, això ya 's done per dit; a tots los bal's vuy anà tan de tarde com de nit. També per Nadal y Pasqua, per Sant Pere y Sant Juan, ya sab vusté que 's costum passà aquelles nits ballant. La festa majó de Lleyda, d' això ya non cal parla; de la crida à la retreta tot se 'a ana a presensiá. Sino tenen bugadera y vol que vaja à rená, ha de sé als lavaderos y sinò, no 'm vuy llogá; perque allí tenen un coche al que la roba y posém y sempre que mos anchaute nosaltres també hi pujém. Y sobre tot li advertixo que si cas mos avením, lo primé que hauré de fe suscriurem al figurín; perque yo, la veritat an la questió de vesti vuy que quant surto al carré ningú hi tingue res que di. Con que ya quede enterad: si tot això li convé podré comensá quant vulgue, y sino que hu passa bé.» Mes ara també dirém y es una gran veitat, que no totes les criades son lo que ham relatat. Moltes ni ha sossegades que ni posen condicions, ni menos fan lo sinyó i 's cuiden de tals rahons; y que 't diumenge à la tarda per contre d' anà à ballá, se 'n van apendre de lletra lo qual mol ben fet astá. Aquestes noyes ensilles y que fan l' obligació, sempre son ben apresiades y troben colocasió. Pel demés, unes y altres an la questió de festejá, no hi ha pas qui les deture; ya les poden dixá anà. Quan elles troben lo gancho no perdonen l' occasió, vagament les anviessau à buscá l' astremunsió. Moltres ara prefiriixen fer 'l novio militar perque astán la Nasió an guerra les hi semble regular qui han de viure previngudes persi 't cas pot arribá de que's vejen obligades a la pàtria defensó. Tenim bones artilleres que anenten mol d' apuntat; també hi ha carabineres que suben lo frau trob.

Cassadores, ben ligeres no 's gayre si 'n trobarem! musiques y trompeteres, tantes com ne voldrem. No falten tampoch llanseres que saben be d' anistrá, y també tenim siviles que antenen de manillá. Sápiguen, pus, los de Cuba que aquí no més aspantem, perque si 'ls soldats s' acaben criades hi anvirérem; pus a la Zona de L'eyda si tan mos fan apurá, lo me pochi dos batà lons po briam ben be formà: un de noyes d' I terre o mol bones per conquista, y un altre d' aragoneses al punt per la guerra; totes elles aixerides y valentes d' alló més: per lo tan no podem perdre ni cal tenir pò de res. Hi ha una chateta salada que sempre depressa va, que si per cas à la guerra lo Gubern la fes anà, ja pobres flamusters que astarian ben possats: pus a tans com se 'n mirés, ya 's teniam desarmats. Un altre ni ha mol aspe ta y rossa com un fil d' or, que si la veue 'l Calisto tric-trac li farie l' cor. Hi ha una rubia mol rojeta ab lo cabel riscadet, ja que 'n farie d' astragos no mes que hi fos un ralet! Ni ha un altre de fineta ab un morret tan bunich, que si de cis ella volie dixassi donà un pessich, tots a quells yankees riechos que paguen aspedissions, desseguida hi anirien a feli proposicions. Ni ha un altra riallera que de lluny les veu veni, que no hi ha cap cabesilla que la pugnés resisti. Ni ha un altre de mol seria, presumida y de bon port, que prou te mes diplomàsia que no pás Muxú Boufort; y si acas d' ambaixadora als Estats Units hi vā, anquells senados charraires la llengua la crencera. Hi ha una morena petita mes viva que un asquiro, que tons negrets com vejés a tots cassarie al vol. Un altra de mol flamenca que si la veuen ballá, desseguit Máx mo Gomes la farie demandà. Hi ha una guapa bona mossa que ab una aspenta es capás de tirar un castell à terra si may arrabbié 'l cas. Ni ha un altra grasoneta ab uns ulls que fan matà, que si acas que 's diu la Trocha li volien fe guardá, ni de dia ni de nit ya podeu segús astá que ni i l' llorito passabe per mol que sabés parla. També hi ha una sandunguera que astich que 's diu Concepció, que si ella anés a Cuba manant algun batalló, ja rebón quin chafarranco que s' armabe tot seguit! guanyarle mes batalles que no pas lo sinyó Cid. Hi ha una morena redona que sab molt de navegá y sempre du 'l vent à popa quant ella 's vol ambareu; de modo que si 'a asquadra podiam fe que manés, de barcos contrabandistes ya no 'n veuriem may més. Un altra prima y rosseta que 's mestra de toreja, si ella trobés insurrectos ya podeu segús astá que 's clavabe banderilles, y despues de capejats, de un mete y saca segur. Ni ha un altra de mol palida ab un modo de mira, que si flechabe a Mac-Kinley, ba pau al seu dema. Y son tantes les buniques y les que trempades hi ha, que seria 'l senyalades quanto de may acabá. Ab això, dixemu corre; per ar mos despedim, si 'ls yankees volen la guerra ja vaya una po que 'ls tenim!

La segona part surtirà un dia ú altre si Deu vol.